

Ievads programmai “e-TAP”

Šajā sadaļā programma tiek konspektīvi prezentēta un galvenie tajā izmantotie jēdzieni (tikums, raksturs, rakstura izglītība u.c.) tiek definēti šīs programmas izpratnē. Pēc tam tiek atrunāts jautājums – kāpēc šī programma tapusi, un tiek izklāstīta programmas saistība ar Latvijas izglītības sistēmu un programmas izcelsmes, izstrādes un aprobācijas procesa jautājumi.

1. Īsumā par programmu

(Kā detalizētu ievadu šai programmai var skatīties ievada lekcijas ierakstu un prezentāciju par tikumisko audzināšanu šīs programmas izpratnē, kas notikusi 2021. gada sākumā un ir pieejama šajā saitē: <https://www.arete.lu.lv/par-projektu/jaunumi/zina/t/63289/> - 1 stunda un 27 minūtes)

Tikumiskās audzināšanas mācību programma “e-TAP” piedāvā mācību resursi pirmsskolas un pamatizglītības skolotājiem, lai palīdzētu īstenot tikumisko audzināšanu jeb rakstura izglītību skolās.

Tikumu kopums veido cilvēka raksturu, kas tiek definēts kā morāli vērtējamo personības iezīmju kopums. Tikumi ir morālie ieradumi, kas atbilst morālajām vērtībām un palīdz tās īstenot dzīvē. Tikumiskā audzināšana ietver visas tiešas un netiešās izglītojošās aktivitātes, kas palīdz jauniešiem iegūt un attīstīt tikumus. Skolā tikumiskā audzināšana būtu jāpiedāvā apzinātā, plānotā, organizētā un reflektīvā veidā, īstenojot rakstura izglītības programmu.

Tikumiskās audzināšanas programmā “e-TAP” tiek piedāvāts skatīties uz vērtībām un tikumiem caur katrai vecuma grupai atbilstošām mācību tēmām un nodarbībām, kuru elastīgais izklāsts pielāgots bērnu izpratnes līmenim. Mācību materiāli sastāv no:

- **tēmas lapām** - katras tēmas sākumā tiek konspektīvi piedāvāts tēmas atsegums: tēmā iekļautas nodarbības, sasniedzamie rezultāti (apgūstamās zināšanas un morālās prasmes), aplūkotās vērtības un tikumi (ar atsauci uz attiecīgajām Pirmskolas izglītības vadlīnijām vai Pamatizglītības standartu), un idejas tikumu praktizēšanai tēmas ietvaros.
- **nodarbības plāniem** – katras nodarbības plāna pirmajā sadaļā iekļauts nodarbības atsegums: uzskaitīti nodarbībā sasniedzamie rezultāti, atslēgvārdi, nodarbībā aplūkotās vērtības un tikumi, uzskaitīti pieejamie mācību materiāli un nodarbības atslēgas jautājumi. Nodarbības plāna otrajā sadaļā tiek piedāvātas dažādas mācību aktivitātes vēlamu rezultātu sasniegšanai, kā arī kolēģu ieteikumi nodarbības īstenošanai;
- **prezentācijām** – sākot no skolas vecuma, visām nodarbībām tiek piedāvātas arī PowerPoint prezentācijas, kuras ieteicams izmantot nodarbībās tēmas apguvei. Nodarbības plāna tiek dotas norādes uz attiecīgo prezentācijas slaidu;
- **papildu mācību materiāliem** – atsevišķām nodarbībām ir pieejami foto materiāli, darba lapas un citi tēmas apguvei noderīgi materiāli.

Mācību aktivitātēs iekļauti diskusiju punkti, morālās dilemmas, refleksija un praktiskās aktivitātes skolēniem. Sadaļā “Metodiskie materiāli skolotājiem” [SAITE UZ SADAĻU - METODISKIE MATERIĀLI] atradīsiet detalizēto informāciju par mācību programmas struktūru un mācību materiālu organizāciju, kā arī praktiskus norādījumus to izmantošanai.

2. Vērtības un tikumi, temperaments un raksturs

Šajā sadaļā tiek piedāvāta galveno ar tikumisko audzināšanu saistīto jēdzienu skaidrošana no personāļisma tikumu ētikas perspektīvas, kas ir programmas filozofiskais ietvars. Tiesa, ir dažādas pieejas to skaidrošanā, nevis “pareiza” un “nepareiza” izpratne. Tomēr ir svarīgi izklāstīt

šo jēdzienu konkrēto izpratni šajā programmā, lai nerodas pārpratumi sarunās ar vecākiem un skolēniem un lai visi varētu strādāt kā komanda bērnu labā.

Ieradumi: brīvi un apzināti attīstīts un ar laiku nostiprināts izjušanas, domāšanas un rīcības veids, kas var izpausties jebkurā, arī nezināmā situācijā. Morālais ieradums: ieradums, kas atbilst morālajām vērtībām un palīdz tās īstenot dzīvē. Sinonīms: tikums.

Tikums: labs morālais ieradums, kas balstās apgūtās un sev pieņemtās morālajās vērtībās, mudina cilvēku brīvi, dabiski un stingri iestāties par morālo labumu un to īstenot jebkurā, arī nezināmā situācijā, iegūstot prieku, tā darot.

Temperaments: noturīgs iedzimto vai agrīnā bērnībā veidoto personības individuālo īpašību kopums, kas spontāni izpaužas emocijās un reakcijās.

Raksturs: morāli vērtējamo personības iezīmju kopums, ko veido cilvēka morālie ieradumi (t. i., tas veidojas brīvi un apzināti visa mūža garumā), un ar kura palīdzību cilvēks pārvalda savu temperamentu konkrētajās situācijās, lai virzītos uz labu.

Vairāk par šiem jēdzieniem, kā arī saiti uz Skola2030 rakstu "Par tikumiskās audzināšanas jēdzienu izpratni" var lasīt šeit: [<https://www.arete.lu.lv/parnese-izglitiba/glosarijs/>]

3. Tikumiska rakstura veidošanās un rakstura izglītība

Par rakstura izglītības mērķi vienoties nav grūti: tas ir cilvēku uzplaukums — spēja ne tikai attīstīt savu potenciālu, bet arī vadīt jēgpilnu un harmonisku, mīlestības pilnu dzīvi plaukstošās kopienās.

Senā Aristoteļa gudrībā teikts, ka cilvēka uzplaukšanu var nodrošināt, iegūstot un attīstot tikumus, piemēram, laipnību, dāsnumu, drosmi un godīgumu. Tālab rakstura izglītība ietver visas tiešās un netiešās izglītojošās darbības, kas palīdz jauniem cilvēkiem attīstīt pozitīvas personības stiprās puses, ko sauc par tikumiem.

Rakstura veidošanās ir katra cilvēka atbildība. Rakstura izglītība kā atbalsts rakstura veidošanās ir vispirmām kārtām vecāku atbildība, bet arī visu to pieaugušo atbildība, kuriem ir kontakts ar bērniem un jauniešiem. Pētījumi apliecina, ka skolas, kas balstās uz vērtībām, ir vērā ņemami akadēmiskie, profesionālie un sociālie panākumi. Tās nopietni un neatlaidīgi pievēršas savu skolēnu rakstura attīstīšanai, nosaucot skolai svarīgākos tikumus, demonstrējot tos praksē un apņemoties veicināt tos, kā arī sekmējot jēgpilnas personiskās attiecības.

Skolā tikumus var palīdzēt apgūt caur skolas kultūru, etosu un skolas personāla pozitīvo piemēru. Tikumus skolēns var 'notvert', kad skolas kopiena – gan skolotāji, gan skolēni – rāda piemēru, veido kultūru un iedvesmojošu ietekmi pozitīvā skolas etosā, kas motivē un veicina rakstura attīstību. Tā kā skolas kultūra jeb 'etos' ir visu kolektīvā rakstura izpausme, ir svarīgi, lai katrs skolas kopienas loceklis pamatos izprastu rakstura būtību. Tāpēc skolēniem un skolotājiem būtu jāiemācās ne tikai rakstura tikumu nosaukumi un nozīmes, bet arī tie jāparāda skolas domāšanas veidā, attieksmē un darbībās. Rakstura tikumi ir jānostiprina visur: spēļu laukumos, klasēs, gaitēnos, skolotāju un skolēnu mijiedarbībā, sanāksmēs, plakātos, skolas direktora vēstījumos un ziņojumos, pedagoģiskā personāla tālākizglītībā un attiecībās ar vecākiem. Tikumiskās audzināšanas process nav tikai ideju apguve. Tā arī palīdz veidot cieņpilnas attiecības un stiprina piederību kopienai, jo skola (kopā ar ģimeni) ir svarīga vieta, kur skolēniem attīstīt tikumus.

Tāpat par tikumiem skolotāji var mācīt atsevišķās nodarbībās, nodrošinot izglītojošus procesus gan klasē, gan ārpus tās, kas skolēniem sniedz attiecīgas zināšanas, izpratni, prasmes un tikumu praktizēšanas iespējas, kas nodrošina rakstura attīstību. Šādā veidā skola piedāvā skolēniem tādu mācīšanās pieredzi, kas nodrošina viņiem tikumu ētikas terminoloģijas apgūšanu, kā arī zināšanas par tikumu attīstīšanas procesiem un tikumu praktizēšanas iespēja.

Visbeidzot, skolas var sniegt iespējas, kas mudina pašus skolēnus meklēt, vēlēties un brīvi iesaistīties sava rakstura attīstīšanā. Tikumu iegūšana var arī tikt veicināta, kad skola nodrošina dažādas iespējas, kas sekmē skolēnu refleksiju par personisko ieradumu veidošanos un apņemšanos pilnveidot savu raksturu.

Plašāk par šīm idejām var lasīt Jubilejas centra izdotajā dokumentā “Rakstura izglītības ietvars”, kas pieejams latviešu valodā [<https://www.arete.lu.lv/parnese-izglitiba/skolu-direktoriem/rakstura-audzinasanas-ietvars/>].

4. Kāpēc šī programma?

Programma “e-TAP” var būt ļoti nozīmīgs rīks, lai strukturētu mācīšanu par tikumiem. Programmas “e-TAP” materiāli palīdz skolotājiem mācīt skolēniem par rakstura attīstību, nodrošinot detalizētus nodarbību plānus, kas aptver dažādas viņiem aktuālās tēmas, piemēram, ģimene, demokrātija, tiešsaistes attiecības un brīvprātīgais darbs, skatot tās caur rakstura un tikumu prizmu. Turklāt, reflektīvās un praktiskās aktivitātes, kas iekļautas programmā “e-TAP”, ir iecerētas kā šī tikuma internalizācijas procesa veicinātājas.

Šī rakstura izglītības mācību programma ir unikāla, jo tā izmanto raksturu kā prizmu, caur kuru pētīt jautājumus, kas iekļautas skolu mācību programmā. Programmu izstrādājuši, aprobējuši un pilnveidojuši skolotāji un citi speciālisti sadarbībā ar skolotājiem, un programmas pamatā ir plaši Latvijā un ārzemēs veikti pētījumi un dziļš filozofiskais pamatojums – personālisma tikumu ētika. Programma atbilst Latvijas izglītības sistēmas vajadzībām un Latvijas Republikas likumdošanai šajā jomā. Par šādu programmu nepieciešamību Latvijā var izlasīt 2019. gada populārzinātniskā pētījuma ziņojumā “Skolēnu morālo ieradumu veidošanās Latvijas skolās”, kas pieejams šeit: <https://www.arete.lu.lv/zinatniskie-materiali/zinatniska-literatura-par-rakstura-audzinasanu-latvija/latviesu-valoda/petijuma-zinojumi/>.

5. Programmas “e-TAP” saistība ar Latvijas izglītības sistēmu

Programma “e-TAP” ir cieši saistīta ar vērtību izglītību un tikumisko audzināšanu, kas paredzēta Latvijas normatīvajos aktos un mācību satura reformas projektā Skola2030. Ministru kabineta noteikumi Nr. 480 “Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību/izglītības un audzināšanas metožu vērtēšanas kārtība” ietver desmit vērtību un divpadsmit tikumu kopumu, kas jā māca skolā. Kompetenču balstīta izglītības programma Skola2030 ir vērsta uz valdības noteikumos minēto vērtību un tikumu apguvi.

Latvijas zinātņu padomes projekta “Digitālas mācību programmas piemērotības un īstenojamības izpēte jauniešu tikumiskajai audzināšanai Latvijas izglītības iestādēs (no 5 līdz 15 gadu vecumā)” ietvaros (01.12.2020-31.12.2021) tika izpētīta un pārbaudīta programmas “e-TAP” piemērotība un īstenojamība jauniešu tikumiskajai audzināšanai Latvijas pirmsskolās (5 un 6 gadu vecuma grupās) un pamatizglītībā (1. -9. klasēs). Programmas augsta atbilstība Skola2030 programmai gan tikumu ziņā, gan tematiskā ziņā tika atspoguļota zinātniskās publikācijās [<https://www.arete.lu.lv/zinatniskie-materiali/zinatniska-literatura-par-rakstura-audzinasanu-latvija/anglu-valoda/zinatniskie-raksti/>]. Projekta ietvaros tika arī izstrādāts atbilstību saraksts ar Skola2030 materiāliem, kas pieejams šeit: [SAITE UZ ATBILSTĪBU SARAKSTU]. Programmas nodarbību plānos un tēmu lapās tiek arī izceltas tikumu un vērtību atbilstības Latvijas normatīvajos aktos noteiktajam vērtībām un tikumiem.

6. Programmas “e-TAP” izcelsme, izstrāde un aprobācijas process

Tālāk tekstā tiek izklāstīts programmas tapšanas process trīs posmos:

“The Character curriculum”

2017. gadā Birmingemas Universitātes Rakstura un Tikumu Jubilejas Centrs izstrādājis rakstura izglītības mācību programmu (“The Character curriculum”) pirmsskolas un pamatizglītības skolēniem, lai palīdzētu īstenot rakstura izglītību skolās (pieejams šeit angļu valodā: <https://www.jubileecentre.ac.uk/1844/character-education/>). Mācību programma izstrādāta, izmantojot Kernu ģimenes fonda (*Kern Family Foundation*) piešķirto grantu. Šī programma ar nepieciešamajiem pielāgojumiem tika uzskatīta par vienu no vispiemērotākajām Latvijas izglītības sistēmai un tika izmantota par pamatu jaunās programmas izstrādei.

Projekts “ARETE school”

Programmas “The Character curriculum” sākotnējā tulkošana un adaptācija Latvijas kontekstam tika īstenota 2018. – 2020. gadā pēcdoktorantūras projekta “Izglītības modernizācija Latvijas skolās, īstenojot inovatīvu pētniecībā balstītu programmu par 21. gadsimta kompetencēm un tikumu ētikas attīstību ar virtuālās telpas atbalstu (ARETE-school)” ietvaros (Projekta līguma numurs: 1.1.1.2/VIAA/1/16/071). Vairāk par šo projektu var lasīt šeit: <https://www.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/zina/t/61749/> un projekta “Arete school” mājas lapā (<https://www.lu.lv/zinatne/programmas-un-projekti/es-strukturfondi/1112pasakums-pecdoktoranturas-petniecibas-atbalsts-1karta/izglitibas-modernizacija-latvijas-skolas-istenojot-inovativu-petnieciba-balstitu-programmu-par-21-gadsimta-kompetencem-un-tikumu-etikas-attistibu-ar-virtualas-telpas-atbalstu-arete-school/>).

Programmas “e-TAP” aprobācija

Pēc tam, programma “Arete school” tika adaptēta Latvijas izglītības sistēmas vajadzībām, pārveidota par digitālo tikumiskās audzināšanas programmu “e-TAP”. Šīs programmas aprobācija Latvijas skolās notikusi 2021. gada pavasarī Latvijas Zinātnes padomes fundamentālo un lietišķo pētījumu 2020. gada zinātnieku individuālā projekta “Digitālas mācību programmas piemērotības un īstenojamības izpēte jauniešu tikumiskajai audzināšanai Latvijas izglītības iestādēs (no 5 līdz 15 gadu vecumam)” ietvaros (<https://www.lu.lv/zinatne/programmas-un-projekti/nacionalas-programmas-un-projekti/flpp-2020-gada-zinatnieku-individualo-projektu-konkurss/digitalas-macibu-programmas-piemerotibas-un-istenojamibas-izpete-jauniesu-tikumiskajai-audzinasanai-latvijas-izglitibas-iestades-no-5-lidz-15-gadu-vecuma/>). Aprobācijā brīvprātīgi piedalījās 261 skolotājs no 96 izglītības iestādēm visos Latvijas reģionos. 78 no viņiem strādā pirmsskolā, 60 – 1.–3. klasē, 75 – 4.–6. klasē un 63 – 7.–9. klasē. Vairāk par aprobācijas procesu var lasīt šeit: <https://www.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/zina/t/66572/>